Frissdiplomások foglalkoztatásának jellemzői az agrárgazdaságban

Dajnoki Krisztina – Kun András István

Kulcsszavak: mezőgazdasági ágazat, humánerőforrás, diplomás pályakövetés.
JEL-kód: I23, J21, J24, Q10.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A felsőoktatás és a munka világa közötti összefüggések feltárása állandó fókuszban lévő, aktuális téma. A felsőoktatás 1990-es években végbement expanziójának, és különösen a 2006-tól realizálódó bolognai folyamat hatására a munkaerőpiacon tömegével jelentek meg a felsőfokú végzettséggel, diplomával rendelkező pályakezdők, akik sok esetben egy újfajta, még nem bejáratott oklevél-elnevezéssel kerestek állást, és gyakran feladva eredeti terveiket, a diplomától eltérő végzettséget igénylő munkakörben helyezkedtek el. A megváltozott környezeti hatások, a felgyorsult üzleti élet, valamint a globalizáció hatása is olyan versenyhelyzetet eredményezett a pályakezdők körében, ami a képességek, készségek jelentőségének felértékelődéséhez vezetett.

Tanulmányunk fő célkitűzése olyan agrárérintettség-vizsgálat, melynek alapját azok a frissdiplomások adják, akik a Diplomás Pályakövetési Rendszer (a továbbiakban DPR) 2014-es adatfelvétele alapján az agráriumban helyezkedtek el; vagyis nem a mezőgazdasági végzettséget helyeztük előtérbe, hanem a munkahelyet, illetve annak fő működési körét, területét. Célul tűztük ki, hogy feltárjuk, milyen sajátosságokkal rendelkeznek az agrárszektorban dolgozó frissdiplomások, milyen földrajzi mobilitással, illetve végzettséggel helyezkednek el, milyen közöttük a két nem aránya. Ezen kívül arra is választ kerestünk, hogy milyen méretű, tulajdonosi szerkezetű cégek alkalmazzák leginkább az érintett frissdiplomásokat, illetve milyen munkakörben, beosztásban. Azt is megvizsgáltuk, hogy a végzettségi terület és a munka által igényelt végzettség, beosztás összhangban áll-e, vagyis megfelel-e a munka jellege a képzettségnek.

A főbb eredményeket kiemelve megállapítható, hogy az agrárágazatban felülreprezentáltak a férfi frissdiplomások más ágazatok összesített átlagához képest. Más szektorokhoz képest a mobilitási hajlandóság kisebb az agrárszektorban dolgozók körében (bár közülük a mester végzettségűek mobilabbak). A végzettség területét vizsgálva azt találtuk, hogy a mintánkban szereplő, agrárszervezeteknél dolgozó frissdiplomások 58%-a rendelkezik agrárvégzettséggel. A lifelong learning szemléletet támasztja alá, hogy az agráriumban elhelyezkedett frissdiplomások között jelentős az aránya a több diplomával rendelkezőknek, illetve jellemző, hogy ezt követően alacsonyabb vagy maximum ugyanolyan szintű képesítést szereztek. A vizsgált frissdiplomás munkavállalók elsősorban hazai tulajdonú kis- és közepes vállalkozásoknál helyezkednek el. A válaszadók 38%-a tölt be valamilyen szintű vezetői pozíciót, ugyanakkor közel 14%-uk diplomát nem igénylő munkakörben talált állást.

---

[1] Az írás a Gazdálkodás Szerkesztőbizottsága és Baráti Köre, valamint a Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kara által szervezett *A humánerőforrás helyzete (múlt/jelen/jövő) a hazai élelmiszer-gazdaságban* című konferencián elhangzott előadás alapján készült (Debreceni Egyetem GTK, 2016. április 22.).

BEVEZETÉS

A rendszerváltást követően a felsőfokú végzettséggel rendelkezők aránya egyértelműen növekedést mutatott, amit a bolognai rendszer bevezetése tovább erősített, bár egyben jelentősen differenciált is. Ugyanakkor meg kell említenünk, hogy az agrártudományi képzési terület népszerűsége csökkent. A korábbi hagyományos ötéves képzések és az ehhez kapcsolódó, a cégek vezetői által jól ismert diplomák mellett egyre többféle új elnevezésű felsőfokú végzettséggel rendelkező pályakezdő jelent meg a munkaerőpiacon, visszaszorítva a középfokú végzettséggel rendelkezők arányát. Bár a jelentkezők létszáma az utóbbi években hullámzást mutatott, a munkaerő-piaci versenyhelyzet egyértelműen fokozódott, illetve a diploma mellett a kompetenciák jelentősége felerősödött. Napjainkra szinte a BSc/BA vált az új érettségivé, és az egy adott területen megszerzett diploma már nem feltétlenül elegendő a hosszú távon fenntartható karrierhez, előtérbe kerül a *„lifelong learning”* szemlélet. A karrierlétrát felváltja a sík, horizontális karrier, ami több területen alkalmazható tudást vár el és olyan generális kompetenciákat, amelyek függetlenek az adott szakterülettől. A versenyhelyzetet tovább fokozza a globalizáció, ami a nyelvtudás, valamint a más kultúrákkal való együttműködés jelentőségére hívja fel a figyelmet. A munkáltatók olyan munkavállalókat keresnek, akik a fenti igényeknek képesek megfelelni, ami nem egyszerű feladat. Ha meg is találják a megfelelőnek tűnő munkavállalót, azt meg is kell tartani és ebben óriási szerep jut a humánerőforrás-szakembereknek. Napjaink pályakezdői már nem ugyanazokkal az elvárásokkal lépnek a munkaerőpiacra, mint 20 évvel ezelőtt, vagyis a generációváltás is kihívást jelent a cégek számára. Ők már mobilabbak és általában kevésbé lojálisak, mint elődeik, vagyis már a kiválasztásnál az emberierőforrás-menedzsment (a továbbiakban HR) olyan funkciói kapnak jelentős szerepet, mint a megtartás, tehetség- és karriermenedzsment, fejlesztés, illetve HR branding. A szervezet a humánerőforrás-gazdálkodás rendszerét a szervezeti jellemzőkhöz igazítja, így nem mindegy, hogy milyen munkavállalók kerülnek be a szervezetbe, milyen az értékrendjük, személyiségük, viselkedésük, szaktudásuk.

IRODALMI ÁTTEKINTÉS

Az agrárszakemberek képzése Magyarországon is több évszázados múlttal rendelkezik, ugyanakkor hazánk kiváló természeti adottságai ellenére a mezőgazdasági foglalkozások kevésbé vonzóak a pályakezdő fiatalok számára. Az ágazat foglalkoztatási nehézségei, az agrárszakmák iránti csökkenő lelkesedés felveti a kérdést, hogy az agrárvégzettséggel rendelkező pályakezdők mennyire tudnak elhelyezkedni a szakterületükön (*KSH, 2015*), illetve milyen végzettséggel rendelkezők kerülnek be a mezőgazdasági szektorba munkavállalóként. A 2011-es népszámlálás időpontjában az agrárvégzettségűek 68%-a nem a szakmájában dolgozott. A pályaelhagyók között 50-50%-ban találhatók nők és férfiak. Ezzel szemben a mezőgazdasági végzettséggel rendelkező férfiak 61%-a, míg a nők 82%-a nem a szakmájában dolgozik. A pályaelhagyás hátterében az is állhat, hogy a mezőgazdasági foglalkozásúakra jellemző, hogy minél magasabb az iskolai végzettség, annál kisebb a valószínűsége, hogy a foglalkoztatott tartósan a mezőgazdaságban marad, mivel a nemzetgazdaság átlagától 20-30%-kal elmarad a mezőgazdasági átlagkereset (*Popp, 2014*). A *pályaelhagyás hátterében a végzettség konvertálhatósága is állhat. Kiss (2014)* kutatási eredménye szerint a könnyebben helyettesíthető kategóriába sorolható az agrár, bölcsész, sporttudományi, társadalomtudományi és a természettudományi terület. Véleménye szerint nem adott szakmák helyettesíthetőségéről van szó, hanem

1. táblázat
A felsőfokú mezőgazdasági képzésben hallgatók adatai képzési szint szerint, 2012/13

Megnevezés	Hallgatók		Ebből nők aránya, %	Ebből nappali tagozatosok aránya, %
	száma, fő	megoszlása, %		
Felsőfokú szakképzés	715	9,5	50,1	63,9
Felsőfokú alapképzés	4 668	62,5	39,2	60,3
Egyetemi szintű oktatás	67	0,9	37,3	88,1
Főiskolai szintű oktatás	204	2,7	30,9	7,8
Mesterképzés	1 041	13,9	47,9	62,0
Osztatlan képzés	328	4,4	14,6	100,0
Szakirányú továbbképzés	261	3,5	22,6	–
PhD-, DLA-képzés	216	2,9	44,9	81,0
Összesen	7 500	100,0	39,7	59,9

Forrás: KSH, 2015

az említett tudományterületen végzettek más végzettséget igénylő, illetve szakterülettől független, a diploma meglétéhez kötött inkongruens foglalkoztatás nagyobb arányáról. Az előbbiek, valamint a gyorsan változó környezet megerősíti az úgynevezett *„patchwork"* karrier (egy élet – egy ember – több szakma) jelentőségét és létjogosultságát a hagyományos karrierutakkal szemben, miszerint az egyén képes egyik területről váltani egy teljesen más területre (*Karoliny, 2007; Gulyás, 2016*). Hallgatók körében végzett szóasszociációs vizsgálatok alapján a karriert a sikerrel, a pénzzel és a biztonsággal (anyagi biztonság, biztos munka, biztos jövő) azonosították (*Gergely, 2016*). Az előbbiek alapján felmerül a kérdés, hogy az agrárterületen végzettek mennyire elkötelezettek a mezőgazdaság iránt, illetve biztosítottnak látják-e karrierjüket az agrárszektorban?

A felsőoktatásba jelentkezés hátterében leggyakrabban az alábbi okok állnak: szakmai érdeklődés, a diploma megszerzése, a könnyebb elhelyezkedés reménye, a tudás gyarapítása, illetve a magasabb elérhető jövedelem (*Balázsovics, 2010; Engler, 2010*). A *KSH (2015)* adatai alapján megállapítható, hogy 2002 és 2012 között az iskolarendszerű közép-, illetve felsőfokú agrárképzések iránt csökkent az érdeklődés, míg az iskolarendszeren kívüli mezőgazdasági képzések iránt nőtt. A fenti időszakban az agrárhallgatók száma 39%-kal esett vissza, 2012 őszén mindössze 7500 fő tanult az agrár-felsőoktatásban (1. táblázat).

Garai és *Kiss (2014)* alapján a felsőoktatási jelentkezői létszám csökkenése kisebb hullámzásokkal 2004 óta figyelhető meg. A szerzők 2010–2014 között vizsgálták a hazai tendenciákat és megállapították, hogy a 2011-es „csúcsévhez" képest a jelentkezés volumene mérséklődött. „2012-ben az előző évi 78 százalékára, majd 2013-ban ugyancsak az előző évi, 2012-es adat 86 százalékára esett vissza a felsőoktatásba igyekvő jelentkezők száma. A 2014-es évben nem folytatódott a csökkenés, a létszám 11 százalékkal növekedett, megközelítve a két évvel korábbi értéket." A visszaesés hátterében különböző (demográfiai, strukturális, szakpolitikai) okok lehettek. A képzési munkarendeket vizsgálva megállapítható, hogy a nappali tagozat egyértelműen az alap-, az osztatlan és a felsőfokú/felsőoktatási szakképzésben dominál (70% feletti), a mesterképzés esetén a nappali munkarend aránya a vizsgált időszakban 51,4–60,7% között mozgott. A képzési területeket vizsgálva a jelentkezési létszámok alapján 2010–2014 között a gazdaságtudományi és a műszaki területre jelentkeztek a legtöbben, míg a harmadik

helyen a bölcsészettudomány állt. Az első helyes jelentkezéseket vizsgálva az agrárképzési terület népszerűsége – ha kismértékben is – nőtt, 2010-ben a 9. helyre, 2014-ben a 7. helyre került (*Garai, 2014*). A képzési struktúrát tekintve 2014-ben az első helyes jelentkezések alapján az agrárképzést kisebb mértékű férfi (52,7%) felülreprezentáltság jellemzi (*Garai – Kiss, 2014*).

A 2011. évi népszámlálás adatai szerint a teljes népesség 2%-a rendelkezett valamilyen mezőgazdasági végzettséggel. A 2010. évi általános mezőgazdasági összeírás alapján az agrárgazdasági szervezetek irányítóinak közel 75%-a (6,7 ezer fő) rendelkezett mezőgazdasági végzettséggel (60% felső-, 31% közép-, 9% alapfokú). Az agrár-felsőoktatásban tanulók a hagyományos képzéseken belül legnagyobb arányban növénytermesztést, állattenyésztést, valamint kertészeti tanulmányokat folytatnak. A hagyományos erdő- és halgazdálkodás szakok mellett ugyanakkor számos egyéb, a piaci igényeknek megfelelően egyfajta speciális képzettséget adó szakok is megjelennek, úgymint élelmiszermérnök, vadgazdamérnök, tájépítészmérnök, vidékfejlesztési agrármérnök, gazdasági agrármérnök, környezetgazdálkodási agrármérnök (*KSH, 2015*). Ez utóbbi szakok a 90-es évek első felében tűntek fel (*Magda, 2006*), melynek szükségességét *Nábrádi (2007)* azzal indokolta, hogy a rendszerváltás után a mezőgazdasági termelés és üzemi rendszere átalakult, ami szükségessé tette a speciális területek ismeretét ahhoz, hogy a pályakezdők érvényesülni tudjanak a munkaerőpiacon. Napjainkban egyre inkább átértékelődik a tudás, illetve annak tartalma (*Czeglédi – Juhász, 2015*). *Szabó (2011)* kutatási eredményei alapján az agrárdiplomások felvevőpiacán paradigmaváltás következett be. Míg korábban az olyan agrárszakemberek váltak keresetté, akik specializált ismeretekkel rendelkeztek, addig a mai piacképes agrármérnöknek feladat-végrehajtási ismeretekkel és készséggel, valamint magas szintű gazdasági-pénzügyi ismeretekkel kell rendelkeznie a sikeres munkaerő-piaci szerepvállaláshoz. A különféle szakok elnevezése azonban hátrányként is megjelenik a munkaerőpiacon, ahogy azt *Móré (2011)* kutatása is bizonyítja, miszerint a vállalatok egy része nem ismeri az új szakok elnevezését, a mögöttük rejlő szakmai tudást. Emellett ugyanakkor az is problémát jelent, hogy a felsőoktatásban a végzős hallgatók tudásszintje, ismeretstruktúrája nem felel meg egy világversenyre ítélt élelmiszer-gazdaság igényeinek, a vállalatok napjainkban szinte „vadásznak" a korszerű ismeretekkel rendelkező szakemberekre (*Popp, 2014*). Ezt erősíti meg *Oláh és Fónai (2014)* 150 debreceni pályakezdő diplomás körében végzett kutatási eredménye is, miszerint a felsőoktatás főként az elméleti szintű képzést preferálja és a gyakorlati képzés teljesen háttérbe szorul.

A jelentkezési adatok az agrárszektor „divatosságának" csökkenését mutatják a felsőoktatásban, ugyanakkor ez nem feltétlenül jelenti a mezőgazdasághoz való kötődés csökkenését. Bár a mezőgazdaság szerepe a foglalkoztatásban és a nemzetgazdaságban jelentősen csökken, *Kovách (2012)* kutatási eredménye alapján a magyar felnőtt népesség 61,5%-a közvetve vagy közvetlenül agrárérintett volt. A lakosság 51,6%-a közvetlen módon (rejtett 18,3%, gyengén 11,9%, erősen 21,4%) agrárérintett, míg további közel 10% a szülei révén, azaz közvetetten kapcsolódik a mezőgazdasághoz.

CÉLOK

A tanulmány fő célja egyfajta agrárérintettség-vizsgálat eredményeinek bemutatása, mely az agráriumban elhelyezkedő frissen (legfeljebb öt éve) végzett felsőfokú végzettséggel rendelkezők sajátosságaira irányul. Elsőként a mezőgazdasági szektorban dolgozó pályakezdők egyéni jellemzőit tártuk fel. A nemek és a földrajzi mobilitás mellett megvizsgáltuk, hogy a

válaszadóknak milyen a végzettségi területe és szintje. Ezen kívül fontosnak tartottuk megvizsgálni azt is, hogy a pályakezdők jellemzően milyen típusú munkát végeznek, milyen beosztásban, illetve milyen méretű és tulajdonú szervezeteknél helyezkedtek el, valamint a diplomájuk és a betöltött munkakör véleményük szerint kongruens-e.

A kutatás a szakirodalom áttekintése és a célok alapján az alábbiakban szereplő öt hipotézist vizsgálja:

H1: A mezőgazdasági szektor foglalkoztatása a frissdiplomások esetében (a DPR-adatok alapján) jelentősen eltér a másik két ágazat (ipar és szolgáltatás) egyesített foglalkoztatási jellemzőitől a következőkben: nemek aránya, földrajzi mobilitás, végzettségi szintek megoszlása, végzettség területének arányai.

H2: Más ágazatokhoz hasonlóan a mezőgazdasági szektorban dolgozó frissdiplomások nagyobb része is többszörös végzettséggel rendelkezik.

H3: Az agrárszektorban elhelyezkedett frissdiplomások esetében összefüggés van a végzettség és a földrajzi mobilitás közt mind a végzettség szintjét (H12), mind területét (H13) tekintve.

H4: Az agráriumban dolgozó frissdiplomások többsége hazai tulajdonú, kisebb vállalkozásoknál helyezkedik el.

H5: Az agráriumban elhelyezkedett frissdiplomások esetében összefüggés van a betöltött beosztás, munkaerő-piaci státusz és a végzettség között.

ANYAG ÉS MÓDSZER

Az adatbázis a Diplomás Pályakövető Rendszer (a továbbiakban DPR) 2014-es adatfelvételéből[2] került – a kutatási kérdéseink miatt – leszűkítésre úgy, hogy csak azok szerepeljenek benne, akik jelenleg – saját bevallásuk szerint – a mezőgazdasági szektorban foglalkoztatottak. Az elemzések során alkalmazni fogjuk a kérdőív készítői által létrehozott súlyváltozót (lásd *Veroszta 2014*), amely a nem, a végzés éve, a képzési terület és a munkarend szerinti reprezentativitást biztosít.

A DPR-adatbázis teljes elemszáma (legalább részben kitöltött kérdőív, amennyiben a végzés éve megadásra került) súlyozás után 21 165 (súlyozatlanul 21 164), ebből azok száma, akik a válaszadáskor alkalmazásban álltak, önfoglalkoztatók, vállalkozók vagy GYES-en, GYED-en, GYET-en voltak, de volt főállású munkahelyük, 17 216 (súlyozatlan esetben 17 107), és ezek közül[3] azoké, akik megjelölték a munkaadójuk ágazathoz tartozását is, 16 155 (16 047).

Az elemzendő mintát pedig a legutolsó csoport azon része adja, akik a munkaadójuk ágazataként a mezőgazdaságot jelölték meg. Ez súlyozás nélkül 328, súlyozva 407 esetet számlál. Az egyes kérdéseknél természetesen lehet ettől kisebb az elemszám, ha az adott kérdést nem mindenki válaszolta meg érvényesen.

Vagyis az agráriumban elhelyezkedettekből álló részmintánk aránya a teljes mintához képest (súlyozott értékekkel számolva) 1,923%, a munkahellyel rendelkezők teljes mintájához képest 2,364%, azokhoz képest pedig, akik meg is jelölték munkahelyük ágazatát, 2,519%. Más szavakkal: a DPR-ből származó mintában a mezőgazdasági foglalkoztatást választók az összes abban szereplő felsőfokú végzettségűeknek körülbelül 2,5%-át teszik ki.

A fentiek szerint leszűkített, súlyozott mintánk nemek és végzés éve szerinti összetételét a 2. táblázat mutatja be.

---

[2] Az adatok rendelkezésre bocsátását a szerzők köszönik *Veroszta Zsuzsannának* és az Educatio Közhasznú Kft.-nek.

[3] 357 válaszadó (az agrárium esetében 4 fő) úgy is megjelölte munkaadója ágazatát, hogy közben állítása szerint munkanélküli, nappalis diák vagy háztartásbeli volt. Ezeket, mint nem egyértelmű eseteket, kihagyjuk a további elemzésből.

2. táblázat
A minta szerkezete nem és végzés éve szerinti bontásban

(M. e.: fő)

A válaszadó neme	A végzés éve			Összesen
	2009	2011	2013	
Férfi	62	80	58	200
Nő	92	57	54	203
Nem ismert	0	1	3	4
Összesen	154	138	115	407

Forrás: A DPR 2014-es adatbázisának adatain készült saját számítás

A DPR-kérdőívek online kerültek felvételre 2014 tavaszán. A kitöltés anonim és önkéntes volt, utóbbi miatt igen jelentős önkiválasztási torzítással kell számolni az elemzési eredmények értelmezésekor és értékelésekor.

A változókat természetesen több esetben az eredeti kérdések átalakításával nyertük, ezt az adott kérdés elemzésénél jelezzük. Mivel feltáró-leíró jellegű kutatást végeztünk, a vizsgálati módszerünk egyszerű leíró statisztikákból (gyakoriság, középértékek, szóródás), illetve néhány esetben a megoszlások vizsgálatához (például végzés szintje, éve) használt kereszttáblás elemzésekből áll.

EREDMÉNYEK

Mint az előző fejezetben megjegyeztük, a mintánkban nagyfokú önkiválasztási torzítást feltételezhetünk. Vizsgálatunk mégis jelzésértékű lehet sok tekintetben, ha az agráriumban elhelyezkedő frissen végzett felsőfokú képzettségűek összetételére, az ebben esetlegesen megmutatkozó szabályszerűségekre vagyunk kíváncsiak (már csak azért is, mert ezek vizsgálatára jelenleg más adatbázis nem áll rendelkezésre). Ugyanakkor elemzéseink eredményeit mindig kizárólag erre a mintára lehet közvetlenül vonatkoztatni. A nagyobb sokaságra való kiterjeszthetőség tesztelése olyan adatokat igényelne, amelyekkel e tanulmány írásakor nem rendelkeztünk.

Egyéni jellemzők: nem, földrajzi mobilitás, végzettségi szint és terület

A dolgozat kizárólag a mezőgazdasági szektorban elhelyezkedettekre kíván koncentrálni, végzettségtől függetlenül, azonban néhány esetben segít ezt kontextusba helyezni, ha mégis végzünk ilyen összevetést. A következőkben az alfejezet címében szereplő változók szerint mutatjuk be a vizsgált ágazatban elhelyezkedett frissdiplomások átlagos jellemzőit, de ezeket egyben össze is vetjük a nem agrárszektorban dolgozók (mely a súlyozásnak köszönhetően a nem, a végzés éve, a képzési terület és a munkarend szerint reprezentatív) azonos jellemzőivel. Ebben a tekintetben talán joggal feltételezhetjük, hogy a mintát jellemző önkiválasztási torzítás elfogadható mértékű, hiszen ez vélhetően ágazattól függetlenül lép fel.

Nők és férfiak. Mint ahogyan a 2. táblázatban közöltük, a mintában agrárszektorban működő munkaadóknál elhelyezkedett frissdiplomások fele nő (49,877%) vagy férfi (49,140%), a többi szektorból pedig összesen 5994-en vallották magukat férfinak és 9491-en nőnek. A nemhez és a mezőgazdasági ágazathoz való tartozás közt khí-négyzet-próba ($\chi^2 = 19{,}688$, $p < 0{,}001$) alapján szignifikáns összefüggés állapítható meg: az agrármunkaadóknál a más szektorokban dolgozókhoz képest felülreprezentáltak a férfi frissdiplomások. Ha azonban ezt az összefüggést a végzés éve szerinti bontásban is megvizsgáljuk, az találjuk, hogy a 2009-ben abszolváltakra ez nem igaz (más szektorban dolgozó férfiak: 2089, nők: 3456; $\chi^2 = 0{,}426$, $p = 0{,}514$), csak a 2011-ben (más szektorban dolgozó férfiak: 1970, nők: 3145; $\chi^2 = 22{,}159$, $p < 0{,}001$) vagy 2013-ban végzettekre (más szektorban dolgozó férfiak: 1924, nők: 2849; $\chi^2 = 5{,}977$, $p = 0{,}014$).

Földrajzi mobilitás. A mobilitás (melynek része az ingázás és a migráció is) mérésére

a 14 éves kori lakóhely megyéjére, régiójára és a munkahely megyéjére, régiójára vonatkozó adatokat használtuk fel. Mivel elsősorban nem ez a cikkünk témája, csak egy nagyon egyszerű elemzést végeztünk el: azt néztük meg, mekkora arányban választottak a frissdiplomások lakóhelyük megyéjén, illetve régióján kívül eső munkahelyet. A 304 feldolgozható kérdőívből 117-nek a kitöltője talált munkát másik megyében, 74-é pedig másik régióban. Az ilyen módon mért mobilitás mértéke nem mutatott összefüggést a végzés évével sem megyei (χ^2 = 0,565, p = 0,754), sem régiós (χ^2 = 1,057, p = 0,590) szinten. Az iparban és a szolgáltatásban dolgozók összesített mintájához képest a régiók közti mobilitás jelentősen alacsonyabb a mezőgazdaságban (χ^2 = 8,048, p = 0,005), a megyék közötti viszont csak 10%-os szignifikanciaszinten (χ^2 = 3,607, p = 0,058). Ezeket az adatokat a 3. táblázat ismerteti.

Végzettségi szintek. A 4. táblázatba összegyűjtöttük, hogy milyen végzettségi szintű frissdiplomásokat foglalkoztatnak az agráriumban, abszolválás éve szerinti bontásban. Itt és a későbbiekben is fontos figyelembe venni az abból következő torzítást, hogy azoknál, akik korábban vagy időközben másik diplomát szereztek, a „végzés éve" igen keveset jelent. A kis mintaelemszám miatt azonban nem zárhattuk ki az elemzésből a többdiplomásokat. Az adatokat a kérdőív három kérdéséből számítottuk ki: figyelembe vettük a felmérés alapjául szolgáló képzés szintjét, az esetlegesen ez előtt szerzett végzettség szintjét, valamint az eközben vagy ezt követően szerzett végzettség szintjét, és ezek közül a legmagasabb szintűvel számoltunk. Nem vettük ugyanakkor figyelembe a folyamatban lévő képzések szintjét, csak a befejezettekét.

Az agrármunkaadónál dolgozó válaszadók között nagyjából 45-55% az alacsonyabb (alap és főiskolai) és a magasabb

3. táblázat

Megyék és régiók közti munkavállalási mobilitás

(M. e.: fő)

14 éves kori lakhely és munkahely	Szektor		
	ipar vagy szolgáltatás	mezőgazdaság	összesen
Azonos megye	6 166	187	6 353
Azonos régió	7 480	230	7 710
Különböző megye	4 838	117	4 955
Különböző régió	3 524	74	3 598
Összesen	11 004	304	11 308

Forrás: A DPR 2014-es adatbázisának adatain készült saját számítás

4. táblázat

A minta szerkezete végzettségi szint, szektor és végzés éve szerinti bontásban

(M. e.: fő)

Szint	Nem agrárszektor				Agrárszektor			
	2009	2011	2013	összes	2009	2011	2013	összes
Felsőfokú szakképzés	3	2	0	5	0	0	0	0
Alap + főiskolai képzés	2 678	2 422	2 626	7 726	63	58	59	180
Mester + egyetemi + osztatlan	2 848	2 747	2 247	7 842	89	79	55	223
Doktorképzés	63	9	6	78	0	0	1	1

Forrás: A DPR 2014-es adatbázisának adatain készült saját számítás

5. táblázat

Agrárszervezeteknél dolgozók száma végzettségi terület szerint

(M. e.: fő)

Szint	Agrár	Gazdaság	Természet	Bölcsészet	Műszaki	Társada-lom	Jog	Egyéb
Mind	203	58	20	16	12	11	9	16
Alap	98	33	6	9	4	8	4	8
Mester	105	26	15	7	8	3	5	8

Forrás: A DPR 2014-es adatbázisának adatain készült saját számítás

(mester, osztatlan vagy egyetemi) szintű felsőoktatási képzésben végzettek aránya, míg a többi ágazat összevont mintájában valamivel nagyobb az alacsonyabb szintű képzést végzetteké (körülbelül 50-50%). Az eltérés khí-négyzet-teszttel vizsgálva a teljes mintán szignifikáns 5%-os szinten ($\chi^2 = 3{,}870$, $p = 0{,}049$), a 2009-ben végzettek almintáján 10%-os szinten ($\chi^2 = 2{,}915$, $p = 0{,}088$), de a másik két almintán nem (2011: $\chi^2 = 1{,}096$, $p = 0{,}295$; 2013: $\chi^2 = 0{,}204$, $p = 0{,}651$). Észre lehet ugyanakkor venni, hogy minél régebben végzetteket tömörít az alminta, annál szignifikánsabb a különbség, bár trendszerűség ilyen rövid idősoron nem vizsgálható.

Összehasonlításképpen, az oktatási minisztérium adatai alapján 2012-ben (ezek a legfrissebb szabadon elérhető adatok) az országban összesen 30 235-en szereztek főiskolai vagy alapképzéses diplomát, 20 466-an mester, osztatlan vagy hagyományos egyetemi végzettséget (ezek nem a maximális végzettségi szintek, csak a kiadott diplomák számai). Vagyis míg a felsőoktatásban magasabb az alacsonyabb szintű papírok kibocsátása, a munkaerőpiacon inkább a magasabb szinttel rendelkezők helyezkednek el (a válaszadók közt legalábbis). Ez igaz általában véve is, de az agráriumban még inkább.

Az agrárszektoron belül a frissdiplomás alap- és mesterképzéses végzettek megoszlása a végzés évével nem mutat szignifikáns összefüggést a mintákon ($\chi^2 = 3{,}290$, $p = 0{,}193$), vagyis úgy tűnik, hogy a munkaerőpiacon eltöltött idő és a munkaerőpiac változásának együttese nagyjából változatlan arányban igényli őket.

Végzettségi terület. Annak vizsgálatához, hogy milyen végzettségi területtel helyezkednek el az agráriumban a frissdiplomások, tovább kellett szűkítenünk a mintát. Ha ugyanis valakinek több különböző végzettsége van, nem ítélhető meg a képzettségi terület (a kérdőív csak szabad szavas lehetőséget adott a szak megjelölésére, ezek kódolásra már nem kerültek). Ezért úgy szűrtük a mintát, hogy csak azokat hagytuk benne, akik a felméréskori végzettségi szintjüktől magasabb vagy azzal egyenlő szintű képzettséget sem azelőtt, sem azután nem szereztek (folyamatban lévő képzéseket nem vettünk figyelembe). Így 345 fős mintát kaptunk (súlyozva). Az 5. táblázat mutatja ennek megoszlását képzési területek szerint.

Látható, hogy az agrártudományi végzettségűek aránya 58,960%, vagyis igen jelentős arányban nem agrárvégzettségűek dolgoznak a szektorban, de a domináns mégis az ilyen területű végzettség. Az agrár, természettudományi, műszaki és jogi területeken végzettek esetében továbbá magasabb a mester, egyetemi vagy osztatlan végzettséggel rendelkezők aránya, mint az alap- vagy főiskolai szintű papírral rendelkezőké.

Ha a kérdést leszűkítjük úgy, hogy csak az agrár- és a bármilyen más végzettséggel rendelkezők arányát hasonlítjuk össze, akkor elegendő mindkét végzettségi csoport létszáma ahhoz, hogy ezek végzettség éve szerinti alakulását is megvizsgáljuk. Ennek eredményét a 6. táblázat tömöríti.

6. táblázat

Agrárszervezeteknél dolgozók száma végzettségi terület szerint

(M. e.: fő)

Végzés éve	2009		2011		2013	
Végzettség	agrár	nem agrár	agrár	nem agrár	agrár	nem agrár
Mind	74	57	73	47	56	40
Alap	23	35	38	19	37	18
Mester	51	22	35	28	19	22

Forrás: A DPR 2014-es adatbázisának adatain készült saját számítás

Khí-négyzet-próba segítségével megállapítottuk, hogy mind az alap- vagy főiskolai végzettséggel rendelkezőkön belül (χ^2 = 11,676, p = 0,003), mind pedig a mester, osztatlan vagy hagyományos egyetemi végzettséggel rendelkezőkön belül (χ^2 = 6,595, p = 0,037) szignifikáns összefüggés van a végzés éve és az agráros vagy nem agráros képzési területhez tartozók aránya között. Vagyis időben változik, hogy milyen arányban helyezkednek el az ágazatban agráros vagy más végzettségű frissdiplomások.

Hasznos információt jelenthet az ágazat munkaerő iránti igényének értékeléséhez az is, hogy az itt elhelyezkedett frissdiplomások közt hányan rendelkeznek több diplomával. A 7. táblázat adatai jellemzik mintánkat ebből a szempontból. Sajnos az alacsony elemszámok miatt nem tudjuk ezt a kérdést a végzés éve szerinti bontásban megvizsgálni.

Látható, hogy összesen 98, 22, illetve 5 ember rendelkezett már az adatfelvétel alapját képező diplomája előtt is alacsonyabb, azonos vagy magasabb szintű diplomával. Az adatfelvétel-kori papír megszerzése közben vagy az után, de a felvétel előtt további 14 alacsonyabb, 14 azonos és 18 magasabb szintű végzettséget szereztek és 9, 8, illetve 25 diploma megszerzése volt folyamatban a kérdőív kitöltésekor. Különösen érdekes, hogy viszonylag sokan szereznek alacsonyabb vagy maximum ugyanolyan szintű papírt. Ha mind az előtte, közben, utána és folyamatban lévő diplomaszerzéseket összegezzük, akkor 72 esetben a már meglévővel azonos vagy attól alacsonyabb szintű diploma megszerzése történt meg, vagy a felméréskorival együtt egy azzal maximum azonos szintű papír megszerzése történt párhuzamosan. Ez a szám ráadásul alul is becsül, hiszen a „közben vagy utána" kategóriából így kihagyjuk a párhuzamosan szerzett végzettségek egy részét (amikor a felmérés alapjául szolgáló papír az alacsonyabb szintű), de ezt sajnos a kérdőívben eleve összevontan szereplő ka-

7. táblázat

Több diploma az agrárágazatban dolgozó frissdiplomásoknál

(M. e.: fő)

	A felmérés félévéhez képest mikor szerezte?											
	előtte				közben vagy utána				folyamatban			
	F	A	M	D	F	A	M	D	F	A	M	D
Alap	11	9	4	0	7	3	18	0	2	5	13	1
Mester	1	86	13	1	4	3	11	0	3	4	3	11
Mind	12	95	17	1	11	6	29	0	5	9	16	12

Megjegyzés: F = felsőfokú szakképzés, A = alap és főiskolai végzettség, M = mester, osztatlan vagy hagyományos egyetemi végzettség, D = doktori végzetség.

Forrás: A DPR 2014-es adatbázisának adatain készült saját számítás

tegória miatt nem tudjuk elkerülni (ha nem akarunk felülbecsülni). Ez a 407 esetből álló minta közel 18 százaléka. A többszörös diplomaszerzések teljes számának (213 darab) aránya a mintához viszonyítva (a szintektől és azok relációjától függetlenül) pedig több mint 52% (egy válaszadóra körülbelül másfél diplomaszerzés jut, a felméréskorival együtt). Az eredmények igazolják az élethosszig tartó tanulás jelentőségét és megerősítik más kutatások eredményét. A 2004. évi harmadik FIDÉV-vizsgálat szerint a diplomaszerzés után négy-öt évvel a pályakezdők csaknem 40%-a újabb felsőfokú szakképzettséget szerzett (*Galasi et al., 2004*). *Mile et al. (2007)* alapján az 1998–1999-ben végzett diplomások több mint fele szerzett új diplomát 2004-ig, közvetlenül az első végzettsége után. Hasonló eredményre jutott később *Bakos-Tóth (2009)* is, aki saját kutatásában megállapította, hogy a főiskolát végzettek 64%-a, míg az egyetemet végzettek 77%-a tanult tovább. *Csehné (2016)* országos kérdőíves felmérése alapján a válaszadó hallgatók 59%-a a diploma megszerzése után szeretne elhelyezkedni, de ezzel párhuzamosan továbbtanulni is.

A végzettség és a földrajzi mobilitás összefüggései. Nem találtunk szignifikáns asszociációs kapcsolatot a végzettség területe (agráros vagy nem) és a megyén (χ^2 = 0,019, p = 0,891), illetve régión (χ^2 = 0,082, p = 0,775) átívelő migráció (14 éves kori lakóhely és a munkahely területi elhelyezkedésének különbözőségével mérve) között. Találtunk viszont a felméréskori legmagasabb végzettség szintje (alap vagy mesterszintűnek megfelelő) és kétértékű mobilitási mutatóink között (megye: χ^2 = 8,647, p = 0,003; régió: χ^2 = 11,999, p = 0,001). Utóbbiak gyakorisági adatait közöljük a 8. táblázatban.

A korábbi eredményekből már tudjuk, hogy az agráriumban dolgozó frissdiplomások relatíve kevésbé mobilak, mint a más nemzetgazdasági ágakban dolgozók. Ezt most azzal egészíthetjük ki, hogy az agrárszférában a mesterszinten képzettek ezek szerint hajlamosabbak munkát vállalni megyéjükön és régiójukon kívül, mint az alapképzésnek megfelelő végzettséggel rendelkezők. A migrációs hajlandóság ugyanakkor függetlennek látszik mintánk alapján a végzettség területétől.

A munka és a munkahely jellemzői: cégméret, beosztás, munkaviszony, illeszkedés

Ebben az alfejezetben az agrárágazatban dolgozó frissdiplomások tipikus munkahelyeivel, az általuk általában betöltött állások jellemzőivel kapcsolatos eredményeinket közöljük.

A munkaadó szervezet tulajdonosi szerkezete és mérete. A válaszadók közül 91 fő jelölte meg azt, hogy kizárólag állami tulajdonban lévő cégnél dolgozik. Közülük 1 fő részben magyar tulajdonúnak jelölte a szervezetet, a többiek 100%-ban magyar tulajdonúnak. A 91 munkavállaló közül

- 9-en maximum 50 fős;
- 31-en 50–249 fős (ide tartozott a részben külföldi tulajdonú munkaadót megjelölő is);
- 31-en 250–999 fős; és

8. táblázat

Földrajzi mobilitás és legmagasabb végzettségi szint

(M. e.: fő)

Végzettség	Lakóhely és a munkahely megyéje			Lakóhely és a munkahely régiója		
	különböző	azonos	összesen	különböző	azonos	összesen
Alap	38	93	131	19	112	131
Mester	78	93	171	54	116	170
Összesen	116	186	302	73	228	301

• 20-an több mint 1000 fős szervezetnél dolgoznak saját bevallásuk szerint.

Részben állami tulajdonú munkaadónál 13-an helyezkedtek el a felmérés idején, közülük egy esetben volt részben külföldi a tulajdonos (1000 fő feletti szervezet), a többiek teljesen magyar tulajdonban lévő munkahelyen dolgoztak (7-en 50 főnél kisebb, 3-an 50–249 fő között és 2-en 250–999 fő közötti szervezetnél).

Teljesen magántulajdonban lévő munkaadója 276 válaszadónak volt. Ezen szervezetek struktúráját a 9. táblázat foglalja össze, melyből látszik, hogy több mint háromnegyedüket magyar cégek foglalkoztatják, a tisztán külföldi munkaadók 15%-ukat sem. 60% dolgozik kis (50 fő alatti) szervezeteknél és 80%-uk legfeljebb közepes méretűnél (250 fő alatt). Vagyis a hazai tulajdonú kis- és közepes vállalkozások szívják fel a mintánkban szereplő frissdiplomás munkavállalók legtöbbjét.

Megvizsgáltuk, hogy van-e különbség a tisztán állami és a tisztán magántulajdonú munkaadók közt abban, hogy hány olyan munkavállalót foglalkoztatnak, akinek a legmagasabb végzettsége (amibe nem csak a felmérés alapját képező végzettségeket számítottuk bele) mezőgazdasági, illetve hány olyat, akinek nem. Khí-négyzet-próbával nem találtunk összefüggést (χ^2 = 0,449, p = 0,503): az állami munkaadók 40:56 arányban foglalkoztatták a kétféle végzettségi csoportba tartozókat, a magánszervezetek pedig 107:176 arányban.

Az alap (és főiskolai), illetve mester (és egyetemi vagy osztatlan) legmagasabb végzettséggel (tekintet nélkül arra, mikor szerezték) rendelkezők megoszlása 10%-os szignifikanciaszinten mutat összefüggést (χ^2 = 3,140, p = 0,076) az állami tulajdonlással. Az alap-mester végzettségarány az állami szervezeteknél 34:60, a magánszférában 132:151, vagyis az állami szektorban több magasabban képzett frissdiplomást foglalkoztatnak az ágazatban.

A tulajdonosok nemzetiségével való esetleges kapcsolatot (az elemszámra való tekintettel) úgy vizsgáltuk, hogy a tisztán magyar és a legalább részben külföldi tulajdonú szervezetekből alkottunk két csoportot. Az agráros felsőfokú végzettséggel rendelkező és nem rendelkező munkavállalók megoszlása szignifikánsan és pozitívan látszik összefüggeni a tisztán magyar tulajdonnal (χ^2 = 5,350, p = 0,021). Az ilyen végzettséggel rendelkezők és nem rendelkezők aránya a tisztán magyar tulajdon esetén 206:118, legalább részben külföldi tulajdonlásnál pedig 33:35.

Az alap és a mester (vagy ezeknek megfelelő) szintű legmagasabb végzettséggel rendelkezők aránya viszont nem látszik összefüggeni a tulajdonosok nemzetiségével

9. táblázat

Munkaadói szerkezet tisztán magántulajdonú szervezetnél dolgozó válaszadóknál

(M. e.: fő)

Szervezet létszáma	Tulajdonos(ok) nemzeti hovatartozása			Összesen
	teljes mértékben magyar	részben magyar	teljes mértékben külföldi	
Önfoglalkoztató	15	1	0	16
2–9 fő	53	2	4	59
10–49 fő	68	14	9	91
50–249 fő	39	7	11	57
250–999 fő	28	1	7	36
1000+ fő	7	0	10	17
Összesen	210	25	41	276

Forrás: A DPR 2014-es adatbázisának adatain készült saját számítás

(χ^2 = 1,116, p = 0,572). A megfelelő arányok az említés sorrendjében hazai tulajdonnál 142:183, legalább részben külföldinél 34:34.

Mindezek után arra is kíváncsiak voltunk, hogy vajon az alkalmazotti létszámnak (más tényezőket nem vizsgálva) van-e előrejelző szerepe arra nézve, hogy agráros vagy nem agráros végzettségűeket, illetve alap- vagy mesterképzésnek megfelelő végzettségűeket foglalkoztatnak-e inkább a szektor munkaadói. Mivel a DPR-kérdőívben az alkalmazottak száma ordinális változóként szerepelt, így e kérdéseket megfordítva volt célszerű feltenni. Megvizsgáltuk, hogy a munkaadó szervezeti létszáma jellemzően nagyobb volt-e az agráros vagy nem agráros végzettségűek, illetve az alap- vagy mesterszinten végzettek esetén. Mann–Whitney-féle U-teszttel vizsgálva nem találtunk szignifikáns eltérést sem a végzettség ezen területei (U = 16 856,000, p = 0,468), sem szintjei (U = 17 587,000, p = 0,455) között. Vagyis a növekvő létszámmal nem változik az alkalmazandó frissdiplomás munkaerő képzettségi szerkezete iránti igény (e két vizsgált változó alapján).

A munkaviszony típusa. Az agrárszektorban a mintában szereplő frissdiplomások eloszlása munkaerő-piaci státuszuk szerint a következő volt: 349 fő alkalmazott, 23 fő önfoglalkoztató (egyéni vállalkozó alkalmazott nélkül vagy szellemi szabadfoglalkozású), 20 fő vállalkozó, 14 fő jelenleg GYES-en, GYED-en, GYET-en volt és egyben rendelkezett főállású munkahellyel.

A következő megvizsgált kérdés a betöltött beosztásra irányult. Bár az önfoglalkoztatók, a vállalkozók és a gyermekkel otthon lévők is megjelölték a beosztásukat, ezeket alacsony számuk miatt az elemzésből kihagytuk, és csak az alkalmazottak körében vizsgálódtunk. 336 alkalmazott adott értékelhető választ, közülük 21-en felső vezetői, 81-en középvezetői, 27-en alsó szintű vezetői, 161-en diplomás beosztotti, 46-an pedig nem diplomás beosztotti munkakört jelöltek meg. Vagyis több mint 38%-uk valamilyen szintű vezetőként dolgozik és közel 14%-uk diplomát nem igénylő munkakörben. Meg kell persze jegyezni, hogy a vezetői pozícióról nem tudjuk meg a kérdőívből, hogy diplomát igényelt-e, tehát ez utóbbi mindenképpen alulbecslés. 65-en jelölték meg egy ettől különböző kérdésben azt, hogy köztisztviselőként vagy közalkalmazottként dolgoznak (közülük 3 közép- és 3 alsó szintű vezetőnek, 51 diplomás és 6 nem diplomás beosztottnak vallotta magát).

Megvizsgáltuk a végzés évének (tehát megközelítőleg a munkaerő-piaci jelenlét) hatását a státuszra és a beosztásra. A státusz tekintetében ki kellett hagynunk (az alacsony gyakoriság miatt) a gyermekkel otthon lévőket, a másik három kategóriára pedig nem találtunk szignifikáns kapcsolatot a végzés évével (χ^2 = 4,718, p = 0,318). Vagyis úgy tűnik, hogy a vállalkozóvá válás az agrárszektorban nem függ a végzés óta eltelt időtől (a 2009 óta végzett frissdiplomásoknál). Némileg meglepő módon (hiszen a több idő nagyobb lehetőséget biztosítana a karrierre) ugyanez mondható el a beosztások és a végzés éve közti kapcsolatról (χ^2 = 9,772, p = 0,281) is. Találgatásokba bocsátkozni nem akarván is meg kell jegyezni, hogy a gazdasági válság lassíthatta az előrejutást ebben az időszakban (sajnos az adatbázison ezt nem tudjuk ellenőrizni), tehát korántsem biztos, hogy hosszabb távon vizsgálódva sem találnánk ilyen összefüggést.

Ha a legmagasabb végzettség és a beosztás összefüggését vizsgáljuk (kihagyva az elemzésből az egyetlen doktori végzettségű válaszadót), akkor 1%-os szinten szignifikáns összefüggést találunk (χ^2 = 20,314, p = 0,009). Ha a beosztásokat ordinális változóként kezeljük, akkor pedig Mann–Whitney-féle U-próbával (U = 11 667,500, p = 0,024) is alátámasztható az összefüggés: pozitív irányú kapcsolat áll fenn a végzettség és a beosztás szintje között, a diplomás beosztotti pozíciótól fölfelé a mesternek megfelelő végzettségűek voltak

10. táblázat

Legmagasabb végzettség és beosztás

(M. e.: fő)

Végzettség	Felső vezető	Középvezető	Alsó vezető	Diplomás beosztott	Beosztott
Alap	9	31	11	56	32
Mester	16	51	17	107	14

Forrás: A DPR 2014-es adatbázisának adatain készült saját számítás

felülreprezentálva, a nem diplomás pozícióban pedig az alapszintűnek megfelelő végzettségűek. A 10. táblázat bemutatja a gyakorisági megoszlásokat.

Az agráros végzettség szerepe is hasonló, mint a mesterszintű végzettségé (χ^2 = 11,030, p = 0,026; U = 10 498,500, p = 0,001): az ezzel rendelkező frissdiplomások felülreprezentáltak a közép- és felső vezetői pozícióban, és alul a diplomás és nem diplomás beosztottiban (lásd a 11. táblázatot). Sőt, a végzettséghez képest itt alátámasztást nyert, hogy iránya is van a kapcsolatnak.

Végzettség és munkakör illeszkedése. Utolsóként azt vetjük vizsgálat alá, hogy vajon mennyire jellemző a mezőgazdasági ágazatban a frissdiplomás munkaerő végzettségnek megfelelő munkakörben történő foglalkoztatása (12. táblázat). A DPR válaszadói közül 402-en válaszoltak arra, hogy szakterületükön dolgoznak-e, ebből 330-an igennel (82%), 72-en nemmel. Humánerőforrás-gazdálkodási szempontból ezek az eredmények arra hívják fel a figyelmet, hogy a válaszadók közel 20%-a olyan munkakört tölt be és olyan munkát végez, ami nem a végzettségének megfelelő, így ők lesznek azok, akik egy jobb állás esetén nagy valószínűséggel el fogják hagyni a szervezetet. Összességében az arány kissé javult, mivel *Szűcs és Zörög (2013)* kutatási eredményei – mely vizsgálat a DPR-adatbázis 2010-es adatai alapján készült – azt mutatták, hogy minden 4. agrárvégzettséggel rendelkezőnél semmiféle kapcsolat nincsen a munkája és a végzettsége között.

A végzés éve és az illeszkedés között összefüggést találtunk (χ^2 = 11,352, p = 0,003): a 2009-ben végzettek arányaiban kevesebb illeszkedést jelentettek. Szig-

11. táblázat

Végzettség területe és beosztás I.

(M. e.: fő)

Végzettség	Felső vezető	Középvezető	Alsó vezető	Diplomás beosztott	Beosztott
Nem agrár	6	23	11	72	24
Agrár	18	59	17	92	22

Forrás: A DPR 2014-es adatbázisának adatain készült saját számítás

12. táblázat

Végzettség területe és beosztás II.

(M. e.: fő)

Végzés	Illeszkedő munka	Nem illeszkedő munka	Összesen
2009	114	40	154
2011	121	16	137
2013	95	16	111
Összesen	330	72	402

Forrás: A DPR 2014-es adatbázisának adatain készült saját számítás

nifikáns összefüggést találtunk az így mért illeszkedés és az agráros végzettség között is ($\chi^2 = 57{,}592$, $p < 0{,}001$). Az ilyennel nem rendelkezők közül 97 jelentett illeszkedést és 56 nem-illeszkedést; az ilyen végzettséggel (is) rendelkezők közt ez az arány 217:14 volt. A legmagasabb végzettség szintjével viszont nem volt kimutatható összefüggés a mintánkban ($\chi^2 = 0{,}887$, $p = 0{,}346$).

Arra a kérdésre pedig, hogy a válaszadó saját véleménye szerint milyen szintű ismereteket igényelne a jelenleg betöltött munkaköre, összesen 413-an válaszoltak: 10-en jelölték meg a PhD-t, 3-an egyéb posztgraduális képzést, 165-en mesterszintű végzettséget, 150-en alapképzésszintű végzettséget és 86-uk szerint nem igényelne a munkájuk felsőfokú végzettséget. Vagyis a többség úgy észleli, hogy felsőfokú végzettséget igénylő munkakörben dolgozik. Ebben nem találtunk összefüggést a végzés évével (az elemzésből ki kellett hagyni a posztgraduális képzéseket alacsony elemszámuk miatt, illetve azokat is, akiknél nem szerepelt a képzés területe; $\chi^2 = 0{,}754$, $p = 0{,}944$). Az agráros végzettségű válaszadók hajlamosabbak voltak magasabb szintű végzettség iránti igényt megjelölni ($\chi^2 = 24{,}097$, $p < 0{,}001$), mint az a 13. táblázatban látható (az elemzésből a posztgraduális képzések kihagyásra kerültek az alacsony elemszám miatt).

Mint az várható, azok is magasabb végzettséget igénylőnek tartották a munkakörüket, akik maguk is magasabb végzettségűek ($\chi^2 = 99{,}392$, $p < 0{,}001$). Szükséges ugyanakkor megjegyezni, hogy a munkakör végzettségi igényének annak betöltője általi szubjektív megítélését (melyre kétségkívül önigazoló torzítás is hat) nem szabad összekeverni a munkakör tényleges (objektív) végzettségigényével (melyet sajnos jelen adataink nem tartalmaznak). A konkrét adatok a 14. táblázatban találhatók (itt is kihagyásra kerültek a hiányos kérdőívek).

KÖVETKEZTETÉSEK

Az empirikus vizsgálat fontosabb tapasztalatait tömören a következőkben ragadhatjuk meg. Megállapítottuk, hogy a mintánk alapján az agrárágazatban felülreprezentáltak a férfi frissdiplomások más ágazatok összesített átlagához képest (az agráriumban elhelyezkedettek körülbelül fele férfi). A megkérdezettek 38%-a dolgozik más megyében

13. táblázat

A válaszadók végzettségi területe és a munkájuk által igényeltnek vélt végzettség

(M. e.: fő)

Végzettség területe	A munka által igényelt végzettségi szint			
	mester	alap	nem felsőfokú	összesen
Agráros	119	76	37	232
Nem agráros	42	65	47	154
Összesen	161	141	84	386

Forrás: A DPR 2014-es adatbázisának adatain készült saját számítás

14. táblázat

A válaszadók végzettsége és a munkájukhoz igényeltnek vélt végzettség

(M. e.: fő)

Legmagasabb végzettség	A munka által igényelt végzettségi szint			
	mester	alap	nem felsőfokú	összesen
Alap	26	100	48	174
Mester	137	41	35	213
Összesen	163	141	83	387

Forrás: A DPR 2014-es adatbázisának adatain készült saját számítás

és 24%-a más régióban, mint ahol 14 évesen lakott, ami a másik két nemzetgazdasági ág egyesített mintájához képest szignifikánsan alacsonyabb megyék közti mobilitást jelent. Ezen belül a mobilitási hajlandóság nagyobb a mesterszintű, mint az alapképzésszintű végzettséggel rendelkezőknél. Az alap- és a mesterszintű papírral elhelyezkedettek aránya 45-55% az ágazatban, míg máshol 50-50% (az eltérés szignifikáns). Az agrártudományi végzettséggel rendelkezők aránya közel 59%, amit a gazdaságtudományi végzettségűek követnek majdnem 17%-kal. Az agrárvégzettségűek aránya változik aszerint, hogy milyen régen végeztek a válaszadók. *A H1 hipotézisünket ezek alapján megerősítettük.* Az agráriumban elhelyezkedők több mint fele rendelkezik egynél több diplomával. Érdekes, hogy közel 20%-nál a második diploma szintje nem magasabb a már meglévőnél. *Ezek az eredmények egybecsengnek a H2 hipotézissel.*

A H3 hipotézis első fele (H31) megerősítést nyert: a mezőgazdasági szektorban dolgozó frissdiplomások közül azok voltak mobilabbak, akik magasabb végzettséggel bírtak. Ugyanakkor a végzettség területe nem látszik összefüggeni a mobilitással, *ami nem támasztja alá a H32-t.*

A H4 feltételezésnek megfelelően, a munkaadókat vizsgálva azt állapíthattuk meg, hogy az agráriumban *a hazai tulajdonú kis- és közepes vállalkozások szívják fel* a mintánkban szereplő frissdiplomás munkavállalók legtöbbjét. A tisztán magyar tulajdonú szervezetek szignifikánsan hajlamosabbak voltak az agrárvégzettségűek foglalkoztatására, mint a legalább részben külföldi tulajdonúak.

A minta válaszadói 89%-ban alkalmazottként dolgoztak. Közülük 38% valamilyen szintű vezetőként dolgozik, ugyanakkor közel 14%-uk diplomát nem igénylő munkakörben. Pozitív irányú szignifikáns kapcsolatot találtunk a legmagasabb végzettség és a beosztás szintje között, illetve az ágazatnak megfelelő végzettségi terület és a beosztás szintje között. A válaszadók 82%-a dolgozott saját megítélése alapján a szakterületén (viszont a 2009-ben végzettek ezen belül kevésbé látták így). Várható módon az agrárvégzettségűek inkább nyilatkoztak úgy, hogy szakterületükön alkalmazzák őket (vagy önmagukat). A válaszadók több mint 40%-a ítélte meg úgy, hogy mesterszintű képzettséget igényel a munkaköre, őket nem sokkal lemaradva (35%) azok, akik szerint alapképzési szintűt. Több mint 20%-uk nyilatkozott viszont úgy, hogy munkakörük egyáltalán nem igényel felsőfokú végzettséget. Az agráros végzettségű, illetve a bármilyen mesterszintű végzettségű válaszadók hajlamosabbak voltak magasabb szintű végzettség iránti igényt megjelölni. *Mindezek alapján elfogadhatjuk a H5 hipotézist is.*

Mivel jelentős önkiválasztási torzítással rendelkező mintával (DPR) dolgoztunk, ezért következtetéseink csak igen korlátozottan általánosíthatók. Továbbá mivel keresztmetszeti, kvantitatív adatokkal dolgoztunk, az ok-okozati kapcsolatokat nem állt módunkban vizsgálni, csupán az együttes előfordulásokat (asszociációs kapcsolatok), együttjárásokat. Ezért messzire nyúló társadalmi, gazdasági összefüggésekre nem áll módunkban következtetéseket levonni. Amire azonban kétségkívül alkalmas volt a jelen vizsgálat, az annak az alátámasztása, hogy a vizsgált szektor (agrárium) munkaerő-piaci, oktatáspolitikai szempontokból nem kezelhető azonos módon a másik két nagy nemzetgazdasági ággal (eltér többek közt a nemek aránya vagy a mobilitás). Vannak olyan (fentebb részletesen kifejtett) specifikumai, amit mindenképpen indokolt figyelembe venni. Ugyanakkor az alkalmazottak végzettségét tekintve nem válik el annyira az ipartól és a szolgáltatástól, mint amennyire a képzési szerkezetben ez megjelenik, hiszen nagy arányban dolgoznak az agrárszektorban nem agrárvégzettségűek (bár azt is kimutattuk, hogy a kongruens végzettség szignifikáns előnyt jelent). Nem képez kivételt a *„lifelong learning"* követelménye alól

sem. Ezek a tapasztalatok így együttesen érdekes jövőbeli kutatási irányt jelölhetnek ki: a több, egymást kiegészítő vagy kiváltó végzettségek szerkezetének, portfóliójának elemzését. Az agrár- (vagy más) szektor foglalkoztatásában vajon a teljesen vagy csak a részben kongruens képzettségportfóliók teljesítenek jobban a munkaerőpiacon? Mely szintű képzettségeknek/végzettségeknek kell inkább kongruensnek lenniük? Ilyen és hasonló kérdések várnak még többek közt megválaszolásra, ám ezek vizsgálatához más, részben kvalitatív adatfelvételek szükségesek.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) Bakos-Tóth E. (2009): *A diplomás munkaerő helyzetének elemzése*. Doktori értekezés. Szent István Egyetem, Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Doktori Iskola, 167 p. – (2) Balázsovics M. (2010): Felnőttként, munka mellett tanulók motivációi, igényei. In Juhász E. (szerk.) (2010): *Harmadfokú képzés, felnőttképzés és regionalizmus*. Center for Higher Education Research and Development Hungary, Debrecen, 306–311. pp. – (3) Czeglédi Cs. – Juhász T. (2015): „Mit várunk el a pályakezdőktől?" Vélemények és szempontok a cégek oldaláról. *Studia Mundi – Economica,* vol. 2. No. 3. 55–63. pp. – (4) Csehné Papp I. (2016): Elvárások és realitások a munka világában. *Taylor: Gazdálkodás- és Szervezéstudományi folyóirat: A Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására Közleményei,* VIII. évf. 2. sz. 5–10. pp. – (5) Engler Á. (2010): A felsőfokú tanulmányok szerepe a munkaerő-piaci reintegrálódásban. In Juhász E. (szerk.) (2010): *Harmadfokú képzés, felnőttképzés és regionalizmus*. Center for Higher Education Research and Development Hungary, Debrecen, 328–332. pp. – (6) Galasi P. – Nagy Gy. – Varga J. (2004): *Fiatal diplomások munkaerő-piaci helyzetének változása, 1999–2003*. (Jelentés a FIDÉV kutatás első követéses felvételének eredményeiről.) A FIDÉV kutatás folytatása. [2006. november 21.] http://www.kreditlap.hu/kkk/letoltes/Fidev_99_03.pdf – (7) Garai O. (2014): Képzési területek és szakok népszerűségének változásai 2010 és 2014 között. *Felsőoktatási Műhely,* VIII. évf. 1. sz. – Felvételi trendek, 79–99. pp. [2016. április 27.] http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2014_1/femu_2014_1_79-99.pdf – (8) Garai O. – Kiss L. (2014): A felsőoktatási jelentkezések tendenciáinak alakulása 2010 és 2014 között. *Felsőoktatási Műhely,* VIII. évf. 1. sz. – Felvételi trendek, 17–46. pp. [2016. április 27.] http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/FeMu/2014_1/femu_2014_1_17-46.pdf – (9) Gergely É. (2016): Karriervizsgálatok egyetemisták körében. *K*özép-Európai Közlemények, IX. évf. 2. sz. 134–145. pp. – (10) Gulyás L. (2016): Karrierutak, különös tekintettel a patchwork-re. *Közép-Európai Közlemények,* IX. évf. 2. sz. 145–153. pp. – (11) Karoliny M.-né (2007): Amiről egy patchwork-karrier foltjai árulkodnak. In Hadinger B. (szerk.): *Mesterszintű esettanulmányok a menedzsment témaköréből: Dr. Szűcs Pál tiszteletére*. Pécsi Tudományegyetem KTK, Pécs, 161–168. pp. – (12) Kiss Zs. (2014): A szakterületek konvertálhatóság és helyettesíthetőség szerinti újracsoportosítása diplomások körében. *Szakképzési Szemle,* XXX. évf. 4. sz. 18–33. pp. – (13) Kovách I. (2012): *A vidék az ezredfordulón. A jelenkori magyar vidéki társadalom szerkezeti és hatalmi változásai*. Agromentum Kiadó, MTA TKSZI, 41–46. pp. – (14) KSH (2015): *A mezőgazdasági képzettségűek társadalmi jellemzői*. 2015. május, 1–28. pp. – (15) Magda S. (2006): Tudomány és felsőoktatás. *Gazdálkodás,* 50. évf. 6. sz. 69–73. pp. – (16) Mile Cs. – Hinek M. – Torgyik J. (2007): A karrier irodák lehetőségei a fiatal diplomások elhelyezkedésének megkönnyítésében. *Munkaügyi Szemle,* 51. évf. 7–8. sz. 18–24. pp. – (17) Móré M. (2011): Tanácsadó vagy humánmenedzser? *Humánpolitikai Szemle,* 2011. január, 55–62. pp. – (18) Nábrádi A. (2007): Tudomány és felsőoktatás. *Gazdálkodás,* 51. évf. 1. sz. 69–77. pp. – (19) Oláh J. – Fónai E. (2014): Pályakezdő diplomások munkaerőpiaci esélyei. *Taylor: Gazdálkodás- és Szervezéstudományi folyóirat: A Virtuális Intézet Közép-Európa Kutatására Közleményei,* VI. évf. 1–2. sz. 290–299. pp. – (20) Popp J. (2014): Hatékonyság és foglalkoztatás a magyar mezőgazdaságban. *Gazdálkodás,* 58. évf. 2. sz. 173–184. pp. – (21) Szabó G. (2011): *Munkaerőpiaci összefüggések vizsgálata agrárdiplomások körében*. Doktori (PhD) értekezés. Kaposvári Egyetem, Gazdaságtudományi Kar, 168 p. – (22) Szűcs Cs – Zörög Z. (2013): Agrárdiplomások helyzete a munkaerőpiacon. *Gazdálkodás,* 57. évf. 6. sz. 588–597. pp. – (23) Veroszta Zs. (2014): *Frissdiplomások 2014*. Kutatási zárótanulmány. [2016. február 29.] http://www.felvi.hu/pub_bin/dload/DPR _tanulmanyok/frissdiplomasok_2014_zarotanulmany.pdf

Summary

THE SITUATION AND PROSPECTS OF LABOUR MANAGEMENT IN THE HUNGARIAN ARABLE CROP PRODUCTION SECTOR

By: Biró, Szabolcs

Keywords: arable crop production, labour force, productivity.
JEL Classification: Q12, J21.

Labour management in the arable crop production sector was examined according to European Union EU Member State and farm size group. Based on the results of the management, the sector has a favourable financial position, so the level of employment is stable. Based on the comparison of the EU, specific labour utilisation is favourable and the specific labour deposition is low. However the labour productivity and therefore the labour income and wages are also low, and the backlog of the Hungarian arable crop production sector from the leading market players is significant. According to the Hungarian farm size group analysis, the relatively favourable labour productivity of larger farms can be explained by the extent of the service activities. The Hungarian arable crop production sector directly employs one quarter of the agricultural workforce (115.8 thousand AWU), whereas the sector indirectly contributes to providing 23,5 thousand workplaces in the value chain with the procurement of inputs and nearly 28 thousand workplaces in the food industry also. Further research topics can be to study and demarcate the demand for workforce by logistics tasks.

EMPLOYMENT CHARACTERISTICS OF NEW GRADUATES IN THE HUNGARIAN AGRICULTURAL SECTOR

By: Dajnoki, Krisztina – Kun, András István

Keywords: employment, agricultural sector, human resources, graduate career tracking.
JEL Classification: I23, J21, J24, Q10.

Revealing connections between higher education and the labour market is always topical and is constantly in the focus of economic research. Owing to the expansion of the Hungarian higher education sector during the 1990s, together with the changes induced by the Bologna Process from 2006, a mass of new graduates appears on the labour market each year. In many cases they graduate from newly-introduced courses, programmes yet mostly unknown or unfamiliar to employers. To find employment, graduates frequently had to abandon their original career plans and consider any available occupation even if it is incongruent to their education. The competition among career entrants enhanced by changes in the environment, globalisation and accelerated business life has increased the value of abilities and skills.

The main objective of our paper is to conduct a kind of agricultural involvement study that is based on new graduates – irrespective of their area of education – who are employed in the agricultural sector and are present in the year 2014 survey database of the Hungarian Graduate Career Tracking System. Thus, we focus on those who are

hired by employers within the agricultural sector and not on those who are graduated with an agricultural degree. Our aims are to reveal the characteristics of newly-graduated employees in the agricultural segment of the labour market (gender ratio, geographical mobility, education); to find out what types of organisations (size, ownership structure) employ these types of job seekers and in what kind of jobs (job content, status). Congruence between education and employment is also tested.

Our main results show that among new graduates employed in the agricultural sector the share of males is higher and the geographical mobility is lower (especially in the case of those graduated below Masters level) compared to the combined sum of the industry and services sectors. Only 58% of our sample subjects have an agricultural qualification. Fitting into the lifelong learning concept, the dominant share of the sample has more than one higher education degree; and it is also notable that an substantial proportion of them graduated at a lower or at the same level second (or third etc.) time compared to their first degree. Most of the respondents in the survey have found occupation in domestically owned small or medium enterprises; 38% of them hold some kind of managerial position, while 14% are working in non-graduate jobs.

ANALYSIS OF FACTORS INFLUENCING WILLINGNESS TO PAY EXTRA FOR FUNCTIONAL FOODS

By: Szakály, Zoltán – Soós, Mihály – Kovács, Sándor – Polereczki, Zsolt

Keywords: consumer beliefs, attitudes, behaviour change, functional foods, willingness to pay.
JEL Classification: Q13.

Almost 100% of the population are aware of the fact that the leading causes of death in Hungary are malignant tumour and cardiovascular diseases, and many know about the connection between diabetes and cardiovascular diseases. This positive judgement is spoilt by the research result according to which 35% of the Hungarian population think that overweight and obesity cannot lead to chronic, deadly diseases, which refers to serious lack of information.

The Hungarian consumers' subjective knowledge about functional foods does not show such a positive picture. In the case of all the statements, the American consumers. have higher levels of information than the Hungarian population. This lower level of knowledge is likely to explain why part of the Hungarian population is mistrustful of functional foods, and this is why it is important to make Hungarian purchasers familiar with the functional food concept.

The problem is that the population's subjective state of health, which is based on their own assessment, is significantly different from the objective situation. Obesity and overweight arise again because, compared to the true situation, the population significantly underestimates their bodyweight and only 25% of the respondents think that their bodyweight is different from (bigger than) normal. Another problem is that some of the respondents do not believe that they can control their own health, but rather they overestimate the factors that are out of their control and regard their state of health as inevitable. Hence, it is not surprising that almost 50% of the population are not planning to switch to a healthier diet.

Trust for functional foods is lower in Hungary than in the United States. But a sign